

9. Словарь современного русского литературного языка : в 17-ти т. / под ред. В. И. Чернышёва. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1954. – Т. 3.
10. Словарь современного русского литературного языка : в 17-ти т. / под ред. В. И. Чернышёва. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1961. – Т. 11.
11. Словник української мови : в 11-ти т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 2. – 1971. – 550 с.
12. Словник української мови : в 11-ти т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 11. – 1980. – 700 с.
13. Толковый словарь русского языка : в 4-х т. / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : ООО «Изд-во “Астрель”», 2000. – Т. 1. – 848 с.
14. Толковый словарь русского языка : в 4-х т. / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : ООО «Изд-во “Астрель”», 2000. – Т. 3. – 720 с.
15. Duden Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1996. – 1816 s.
16. Hornby A. S. A Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby, E. V. Gatenby, H. Wakefield. – М. : Сигма-пресс, 1996. – 1200 с.
17. Johnson Samuel. A Dictionary of the English : in which the words are deducted from their originals, explained in their different meanings and authorized by the names of the writers in whose works they are found / Samuel Johnson. – London : Printed for C. & J. Rivington [etc.], 1826. – 832 p.
18. Longman Dictionary of Contemporary English / 4th edition. – Edinburgh : Longman, 2005. – 1950 p.
19. Oxford Advanced Learner's Dictionary / 8th edition. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – 1796 p.
20. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / G. Wahrig. – Gütersloh : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1997. – 1420 s.

Бондар Татьяна. Бинарность базовых вербализаторов концепта ДОРОГА/ROAD/WEG в украинском, русском, английском и немецком языках. В средствах языковой манифестации концепта ДОРОГА/ROAD/WEG в украинском, русском, английском и немецком языках обнаруживается значительное типологическое сходство. Прежде всего отмечается наличие двух базовых лексем – вербализаторов концепта (укр. *дорога – шлях*, русск. *дорога – путь*, англ. *road – way*, нем. *Weg – Bahn*), которые могут рассматриваться как смысловые эквиваленты. Это подтверждают и данные толковых словарей исследуемых языков. В статье показано, что лексикографы (авторы и редакторы словарей) чувствуют полную тождественность базовой семантики парных лексем в украинском, русском, английском и немецком языках. Этот факт служит доказательством бинарности базовых вербализаторов концепта ДОРОГА/ROAD/WEG в исследуемых языках.

Ключевые слова: концепт, вербализатор, бинарность, синоним, лингвокультура.

Bondar Tetiana. Binariness of Basic Verbalizers of the Concept ДОРОГА/ROAD/WEG in the Ukrainian, Russian, English and German Languages. The article deals with typological similarity of main verbalizers of the concept ДОРОГА/ROAD/WEG in the Ukrainian, Russian, English and German languages. The author draws attention to the fact that there are two basic lexemes for the concept representation in each of the four languages. They are *дорога – шлях* in Ukrainian, *дорога – путь* in Russian, *road – way* in English and *Weg – Bahn* in German. These lexemes can be looked upon as semantic equivalents. Lexicographers (authors and editors of explanatory dictionaries) feel a complete semantic identity of binary lexemes. This fact proves binariness of the basic language representatives of the concept ДОРОГА/ROAD/WEG in two Slavic and two Germanic languages.

Key words: concept, verbalizer, binary, synonym, linguoculture.

Стаття надійшла до редколегії
03.04.2014 р.

УДК 811.112.2'42

Олена Бондарчук

Лінгвокультурний типаж «Aussteiger»: асоціативне опитування

У статті досліджено асоціативне опитування носіїв мови як інструмент дослідження лінгвокультурного типажу «Aussteiger». Образна складова частина актуалізується такими асоціативними ознаками, які формують соціолінгвістичний паспорт ЛК типажу: зовнішність, риси характеру й діяльність. Найяскравіше представлені риси характеру й діяльність, які підкреслюють альтернативність *Aussteiger*. Досліджена когнітивна метафора підкреслює домінанти в образі ЛК типажу.

Ключові слова: концепт, лінгвокультурний типаж, паспорт, образна складова частина, асоціативне опитування, асоціативна ознака, Aussteiger.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження лінгвокультурних типажів – один з актуальних напрямів сучасної лінгвокультурології, який поєднує дослідження мовної особистості та концепту. Лінгвокультурний типаж (ЛК типаж) – це типізована особистість, впізнаваність якої відбувається завдяки певним специфічним характеристикам вербальної та невербальної поведінки та ціннісної орієнтації [1, с. 105]. Оскільки ЛК типаж є різновидом концепту, то в його структурі виділяємо понятійну, образну та ціннісну складові частини [2].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Свої дослідження вивченню ЛК типажів присвятили російські вчені: В. І. Карасик, О. А. Дмитрієва, О. В. Лутовинова, В. В. Дерев'янська, Л. П. Селіверстова, Г. Ю. Коровіна, І. О. Мурзінова, Л. А. Васильєва, І. В. Щеглова та ін.; українські вчені: Є. М. Санченко, Т. М. Сукаленко, І. В. Змійова, І. Б. Бордуляк, К. О. Ахтирська. У німецькій концептуальній картині світу актуальним для виокремлення є ЛК типаж «Aussteiger», який втілює в собі прагнення німців до порядку і справедливості, виражає індивідуалістичні тенденції в сучасному суспільстві та переорієнтацію цінностей як наслідок технічного прогресу та глобалізації. Для аналізу та моделювання ЛК типажу ми використовуємо досвід Волгоградської наукової школи і схему опису, запропоновану В. І. Карасиком [3].

Мета статті – дослідити асоціативне опитування носіїв мови як інструмент для вивчення образної складової частини ЛК типажу «Aussteiger». Для досягнення поставленої мети виконуємо такі **завдання**: 1) проаналізувати результати опитування; 2) виокремити асоціативні ознаки досліджуваного ЛК типажу; 3) вивчити когнітивну метафору на матеріалі відповідей респондентів. Матеріалом дослідження послуговували 100 анкет – відповідей респондентів на поставлені питання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У ході дослідження ЛК типажу «Aussteiger» ми використали метод асоціативного опитування, результати якого дозволяють виявити соціальні стереотипи у свідомості сучасних носіїв німецької лінгвокультури. Опитування було проведене серед студентів германістики університету Фехта (Нижня Саксонія), учнів професійного коледжу Еріха Гутенберга та студентів інституту Вестфален-Ліппе спеціальності «адміністративний працівник» (Північна Вестфалія). Середній вік респондентів 20–23 роки.

Асоціативне опитування доповнює образні уявлення носіїв мови про представників *Aussteiger*, які формують соціолінгвістичний паспорт ЛК типажу [3], який складається з різних асоціативних ознак. Асоціативні ознаки – перцептивно-образні уявлення, які вказують на типову зовнішність, одяг, атрибути, середовища існування, мови, ритуальних дій, сферу діяльності, вільний час, коло спілкування, матеріальне становище, етикет, вік, походження [3]. Не всі названі параметри релевантні для всіх ЛК типажів, їх вибір залежить від конкретних характеристик проаналізованого матеріалу. Внаслідок аналізу відповідей були виділені такі поведінкові та образні характеристики, які складають основу образної складової частини ЛК типажу «Aussteiger»: 1) зовнішність; 2) риси характеру; 3) діяльність.

Розпочнемо опис образу із **зовнішності**. Представники ЛК типажу «Aussteiger» впадають ввічі (*auffällig, distanziert im Aussehen sein; sich komisch kleiden*), мають альтернативний вигляд (*alternativ*). Серед важливих рис зовнішності виділяємо **волосся**, зокрема довге (*lange Haare*), часто брудне і нерозчесане (*durcheinandergeschüttelte, ungepflegte, fettige Haare*), темне (*dunkelhaarig*) або світле (*blond*), дреди (*Rastalocken*), та **бороду** (*bärtig, Bartwuchs*) або **щетину** (*3-Tage Bart*), мають загорілу шкіру (*sonnengebrannt*), носять **окуляри** (*Brillenträger*). Вони мають середній **вік** (*mittleres Alter*), або є старими (*alt*). Це представники чоловічої **статі** (*männlich*). **Вага** та **ріст** великого значення не мають: стрункі (*dünn, schlank*) або товсті (*dick*); низького росту (*klein*) або високі (*groß*). Відповідно до світогляду та простого способу життя, **одяг** у них простий (*einfache Klamotten*), зручний (*bequeme Kleidung*), старий (*alte Kleidung*), часто брудний, неохайний (*schmutzige, dreckige Kleidung*). Атрибутами *Aussteiger* є рюкзак (*Rucksack*), спортивні штани (*Jogginghose*), кросівки (*sportliche Schuhe*), светр (*Pullover*). Представник *Aussteigertum* не стежить за модою (*nicht der Mode entsprechend gekleidet*).

Велика кількість наведених прикметників актуалізує не опис зовнішності, а акцентує увагу на внутрішніх характеристиках *Aussteiger*, що свідчить про те, що не всі підтипи досліджуваного ЛК типажу можуть підпадати під альтернативний зовнішній вигляд. Більшість представників виглядають як пересічні громадяни та відрізняються від загальної маси своїм світоглядом, переконаннями, вчинками.

Стереотипні уявлення опитаних про *рис* характеру *Aussteiger*, виражені прикметниками й іменниками, поділяємо у групи за позитивною та негативною семантикою, в межах яких виділяємо такі **позитивні асоціативні ознаки**:

1) (24 %) самосвідомий: *selbstsicheres Auftreten, selbstreflektiert, Selbstbewusstsein, kritisch, selbstbestimmt, besonnen*;

2) (20 %) мужній *mutig, Mut, lebensmutig*;

3) (17 %) радісний: *lebenslustig, lebensfroh, entspannt, gelassen, zufrieden, optimistisch*;

4) (15 %) впевнений, рішучий: *entschlossen, eigenwillig, offen, zielstrebig, motiviert, eigensinnig, souverän, von sich überzeugt, eigenständig, eigene Meinung haben, in seine Entscheidung gefestigt, strahlt Hoffnung und Entschlossenheit aus*;

5) 9 % опитаних вважають *Aussteiger* обізнаними, розумними: *kompetent, intelligent, klug, ehrgeizig, wissbegierig, konsequent, gebildet* та різносторонніми, альтернативними: *variabel, anders, verschieden, alternativ*; 7 % – індивідуальними: *individuell, unterschiedlich, kreativ, interessant*; 6 % – вільними: *freiheitsliebend, freiwillig, frei, autonom, selbständig* та непередбачуваними: *spontan, abenteuerlustig, neugierig, ein Visionär*. По 4 % мають ознаки: незалежний (*unabhängig*) та турботливий щодо навколишнього середовища (*umweltbewusst, mit sich im reinen naturbelassen, ruhig, Ökomenschen*); 3 % – сильний (*stark, rebellisch, hat seinen eigenen Kopf*) та заощадливий (*sparsam, nicht anspruchsvoll*); 2 % – задумливий (*nachdenklich*), культурний (*weltoffen, kulturelerfahren*) та ризикований (*risikofreudig, abenteuerlustig*).

У відповідях присутні такі **негативні асоціативні ознаки** характеру *Aussteiger*:

1) (10 %) невмотивований, заляканий: *unmotiviert, schüchtern, ängstlich, verwirrt, vor dem Aussteigen eingeschüchtert, überfordert, verängstigt, genervt, enttäuscht*;

2) (10 %) невпевнений: *unsicher, nicht selbstbewusst, gestresst, unbeholfen, nicht zielstrebig, chaotisch, frustriert, zurückgezogen, wenig kulturell*;

3) (9 %) втомлений: *erschöpft, müde, depressiv, gelangweilt, lebensmüde*;

4) (7 %) самотній: *einsam, distanziert, introvertiert, schüchtern, zurückhaltend, unsicher*;

5) (6 %) залежний: *süchtig, kaputt, mit den Nerven am Ende, leblos, unglücklich, zurückgezogen*;

6) (4 %) непристосований: *ungepasst, wenig sozial*.

3 % вважають *Aussteiger* лінивими: *faul, doof, öde* та божевільними: *verrückt*; 2 % – егоїстичними: *egoistisch, eigensinnig* та 1 % – безтурботними: *sorglos*.

Асоціативна ознака «**Діяльність**» складається з таких позицій:

1) розпочинати нове життя: *Beginnt einen neuen Lebensabschnitt und sucht nach Selbsterfüllung; Aussteigen, neu anfangen, neu einsteigen; Neuanfang, etwas ausprobieren, sich neu orientieren; weglaufen, Neues erleben, reisen*;

2) насолоджуватися життям: *Leben genießen, seinen Interessen nachgehen; Seinen eigenen Weg gehen und das tun, was er für «richtig» hält; Seinen eigenen Weg gehen, das machen, was er machen will; von «Luft und Liebe» leben*;

3) самореалізовуватися: *sich selbst verwirklichen; selbständig handeln, seine eigene Ziele verfolgen, sich von den anderen abheben*;

4) мати власну альтернативну точку зору: *wendet sich gegen die Mehrheit einer Gruppe; ihre eigene Meinung vertreten; lehnt sich gegen das Normale auf*;

5) виживати: *Ein Aussteiger lebt von eigenen Mitteln, für sich allein oder in einer kleinen Runde von Gleichgesinnten, versucht jeden Tag zu überstehen, abgegrenzt von dem normalen Lebensstandart; Selbstversorgung (Essen, Holz sammeln); Holz hacken, Teller waschen, eigenes Gemüse anbauen*;

6) жити на природі: *mit der Natur leben, mit der Natur eins sein, sich von modernen Dingen fern halten, zurückhaltend leben; Sich selbst versorgen, kaum die moderne Technik nutzen*;

7) мати нову професію: *neuen beruflichen Wegen nachgehen; Beruf wechseln, neuen Beruf erlernen, neue Lebenserfahrungen sammeln; übt seinen Traumberuf aus; Ein Aussteiger wechselt in einen anderen Beruf*;

8) відмовлятися: *Abwendung von bestimmten Gegenständen, Denkmustern; sich den anderen Dingen im Leben widmen; etwas ändern*;

9) роздумувати: *über sich selbst, soziale Gruppen und Gesellschaften reflektieren; Entscheidungen treffen; Nachdenken, handeln*;

10) досліджувати: *schreiben, forschen; kommunizieren, recherchieren, denken, überzeugen, abwägen;*
11) переїхати: *verreisen, umziehen, das Land verlassen; Menschen, die ihren Hauptwohnsitz nicht mehr in ihrem Heimatland haben, sondern im Ausland;*

12) байдикувати: *Geld ausgeben, zocken, Bier trinken, Zeit mit spaßigen Sachen verbringen, anderen Beruf ausüben; seine Freizeit genießen.*

Згідно з Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, за своєю сутністю наша буденна понятійна система метафорична, метафори закладені вже в понятійній системі людського мислення, це своєрідні схеми, згідно з якими людина мислить та діє [4, с. 27]. Вчені виділяють структурні, онтологічні та орієнтаційні метафори [4].

На основі матеріалу опитування асоціації групуємо в такі **структурні метафори** як частину образної складової частини ЛК типажа (така метафора, де один концепт метафорично формується в термінах іншого [4]):

«AUSSTEIGER» – «ЗМІНА ПРОФЕСІЇ». У 37 % опитаних образ *Aussteiger* асоціюється зі зміною професії: *Menschen, die sich beruflich neu orientieren, Berufsaussteiger, Berufsabbrecher, Berufswechsler*. Це можуть бути політики: *Politiker, die zurücktreten*, банкіри: *Menschen, die vorher Bänker an der Wallstreet waren u. danach ein Leben als Farmer in Brasilien führen*, спортсмени: *Sportler*, підприємці: *Unternehmer*, менеджери: *Manager*, службовці: *Ein Beamter, der in die private Wirtschaft gewechselt hat*. Діяльність, яка приваблює: турбота про екологію: *Ökoleute, Ökos*, митець: *Künstler*, подорож: *Weltenbummler*, субкультура панк: *Punker, Punks* та хіпі: *Hippies*.

«AUSSTEIGER» – «СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ». *Aussteiger* – соціально ізольовані особи, які уникають виконання своїх соціальних ролей (24 %): *Sozial isolierte Personen, welche durch eigene Bewegungsgründe soziale Interaktionen meiden; Menschen, die sich von der Außenwelt distanzieren*. Це люди, які мають алкогольну залежність чи залежність від наркотиків, комп'ютерних ігор, є членами секти: *Drogenabhängige; Alkoholiker; Zocker, die nur Computerspiele spielen; Leute, die den ganzen Tag nur vorm PC hängen; Sektenanhänger; Sektenmitglieder*, безхатченки: *Obdachlose*, особи, які уникають сплати податку: *Steuerflüchtlinge; Wirtschaftsflüchtlinge*, люди, які розлучаються: *Scheidungspersonen; Partnerwechsel*, люди, які уникають виборів: *Nichtwähler*, люди, які мають вади зовнішності: *Leute, die äußerlich anders sind oder anders aussehen oder Schönheitsmarkel haben, die ihnen peinlich sind*, ереміти: *Eremiten* та люди, які отримують соціальну допомогу: *Hart-4-Empfänger*.

«AUSSTEIGER» – «ВІЇЗД З КРАЇНИ». 19 % опитаних вважають, що *Aussteiger* виїжджають з країни: *Auswanderer, Ausländer, Aussiedler, Asylbewerber*.

«AUSSTEIGER» – «ЗУПИНКА ДІЯЛЬНОСТІ». *Aussteiger* – люди, які припиняють діяльність, залишають певну групу, навчання, секту чи субкультуру, відмовляються від шкідливих звичок (16 %): *Menschen, die mit etwas aufhören, oder sich aus einem Bereich zurückziehen. Alle Personen, die sich bewusst einer Sache entfernen; Ausbildungsabbrecher; Schulabbrecher; Leute, die sich von Gruppe, sozialen Kontexten lösen; Leute, die aus einer Sekte austreten; Leute, die eine rechtsradikale Gruppe verlassen; Leute, die mit einer Tätigkeit oder Angewohnheit aufhören*.

«AUSSTEIGER» – «ВІДМОВА ВІД ГРОШЕЙ». *Aussteiger* часто відмовляються від грошей і досягнень економічно розвиненого суспільства, живуть із відхиленням від норми (12 %): *Menschen, die versuchen ohne Geld zu leben; Leute, die fern von der Zivilisation leben (in Wäldern, Steppen oder Bergen); Personen, die eine Herausforderung suchen und ihr altes Leben hinter sich lassen wollen*, вони самі себе забезпечують: *Selbstversorger*.

«AUSSTEIGER» – «ЗМІНА ЖИТТЯ». *Aussteiger* – люди, які змінюють своє життя (4 %): *Jeder, der sein Leben umgestaltet und sich von etwas trennt; Menschen, die etwas ganz neues anfangen*.

«AUSSTEIGER» – «ЗМІНА СОЦІАЛЬНОГО ОТОЧЕННЯ». *Aussteiger* – люди, які змінюють своє соціальне оточення (3 %): *Jemand, der Verbindungen aufhört und freiwillig geht*.

«AUSSTEIGER» – «ВЛАСНА ДУМКА». *Aussteiger* – люди, які відстоюють свою думку: *Personen, die sich nicht unterordnen können oder wollen oder Personen, die ihre Meinung vertreten* (3 %).

«AUSSTEIGER» – «ПОЧАТОК НОВОГО». *Aussteiger* – люди, які розпочинають нове життя (2 %): *Alle, die etwas wagen was Neues anzufangen, sich zutrauen einen neuen Schritt in neue Gebiete wie Ausland, Arbeitswelt, Partnerschaft zu wagen*.

Подані структурні метафори розставляють важливі акценти в житті *Aussteiger*, яскраво наповнюють їхній образ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Необхідно підкреслити, що асоціативні характеристики досліджуваного типажа значною мірою не збігаються з семантичними ознаками, які виділені на основі сучасних німецькомовних друкованих та електронних словників. У відповідях присутня оцінка й особисте ставлення, що свідчить про осмисленість типажа у свідомості носіїв мови, сприяє повноцінному представленню образу ЛК типажа «Aussteiger». 46 % респондентів вважають явище *Aussteigertum* позитивним, 33 % – негативним, інші – і позитивним, і негативним. Респонденти акцентують значною мірою увагу на рисах характеру та діяльності представників досліджуваного ЛК типажа, що вказує на те, що *Aussteiger* відрізняються від сірої маси не зовнішнім виглядом, а вчинками.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні ціннісної складової частини ЛК типажа «Aussteiger».

Джерела та література

1. Карасик В. И. Американский супермен как коммуникативный типаж / В. И. Карасик // Интенсивное обучение иностранным языкам: проблемы методики и лингвистики. – Вып. 2. – Волгоград : Перемена, 2004. – С. 105–113.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : [б. и.], 2002.
3. Карасик В. И. Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажы / В. И. Карасик, О. А. Дмитриева. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 310 с.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Джордж Лакофф, Марк Джонсон ; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.

Бондарчук Елена. Лингвокультурный типаж «Aussteiger»: ассоциативный опрос. В статье исследован ассоциативный опрос носителей языка как инструмент исследования лингвокультурного типажа «Aussteiger». Впервые исследован *Aussteiger* как представитель альтернативного образа жизни и типа мышления в немецкоязычном обществе, которые актуальны в контексте глобализации, технического прогресса и ускорения темпа жизни. Образная составляющая актуализируется следующими ассоциативными признаками, которые формируют социолингвистический паспорт ЛК типажа: внешность, черты характера и деятельность. Ярко представлены черты характера и деятельность, которые подчеркивают альтернативность *Aussteiger*. Исследованная когнитивная структурная метафора подчеркивает такие доминанты в образе ЛК типажа: перемена профессии, социальная изоляция, выезд из страны, остановка деятельности, отказ от денег, перемена жизни, перемена социальной среды, собственное мнение, начало нового.

Ключевые слова: концепт, лингвокультурный типаж, паспорт, образная составляющая, ассоциативный опрос, ассоциативная признака, *Aussteiger*.

Bondarchuk Olena. Linguocultural Type «Aussteiger»: Associative Inquest. The article deals with the associative interview as an instrument of investigating of the linguocultural type «Aussteiger». For the first time the *Aussteiger* is investigated as a representative of alternative way of thinking and doing in the German speaking society what is actually in the context of the globalization, technical progress and the acceleration. The vivid constituent of the LC type is foregrounded by its associative marks: appearance, traits of character and activities. Vivid descriptions of *Aussteiger* are educed: appearance, accommodation, residence and character, which form the sociolinguistical passport of the LC type. The cognitive structural metaphor emphasizes such dominants in the image of the LC type: change of profession, social isolation, living the country, stop of performance, refusal of money, change of live, change of social context, personal opinion, new begin.

Key words: concept, linguocultural type, passport, vivid constituent, associative interview, associative marks, *Aussteiger*.

Стаття надійшла до редколегії
10.04.2014 р.

УДК 81'37:81'367

Надія Геріш

Семантичні відношення в анафоричних конструкціях «іменник – займенник»

У статті розглянуто семантичні відношення іменника й займенника в анафоричних конструкціях. Наведені в статті анафоричні відношення кваліфікуємо як текстову прономінальну кореференцію, де співвідношення між кореферентними членами реалізується не тільки завдяки граматичним засобам мови, а й на знанні